

VLASTISLAV HÄUFLER

K SOCIOEKONOMICKÉ TYPOLOGII ZEMÍ A GEOGRAFICKÉ REGIONALIZACI ZEMĚ

Věnováno 90. výročí narození prof. dr. Jaromíra Korčáka, DrSc.

V. Häufler: *The socio-economic typology of countries and regionalization of the Earth*. — Sborník ČSGS, 90, č. 2, s. 135–143 (1985). — In this paper the author treats of the socio-economic typology and regionalization. He distinguishes 10 types of countries according to the national productivity (GNP), the proportion of industrial and agricultural production, the volume of foreign trade, the consumption of food-stuffs, and the increase in the number of inhabitants. As a maximum number he distinguishes 13 macroregions of inhabited continents (oecumena). The table at the end of the paper includes their basic data. They are illustrated in the enclosed map. The next stage are regions, subregions being represented by states.

Politická geografie, jejímž hlavním objektem je stát (hranice, politická struktura, administrativní členění, mezinárodní integrace) a zabývající se i dalšími otázkami, se v Československu těší jen malé pozornosti. Fakticky po J. Korčákoví se už žádný náš geograf soustavně politické geografii nevěnoval. Soudím, že to způsobila zdiskreditovanost geopolitiky, která v kapitalistických státech namnoze politickou geografii nahrazuje.

Socioekonomická geografie vůbec, a politická pak zvláště, nám dluží delimitaci, resp. taxonomizaci světa na odůvodněné regiony (areály, zóny), důležitou i pro poznávání globálních procesů a zejména pro informačně diagnostickou funkci geografie. Členění světa na 6 (nebo 7?) kontinentů a 4 oceány, s nímž „stará“ geografie vystačila, má dnes význam spíš jen historický, v praxi je už málo užitečné, zejména v socioekonomické geografii.*)

Sdělovací prostředky i vědecká literatura stále používají „londýnskokocentrické“ termíny, např. Blízký a Střední východ, Přední a Zadní Indie apod., navíc bez přesnější územní delimitace. S tím se nelze trvale smířit.

Situace je zcela v rozporu s tím, jak postoupila fyzickogeografická regionalizace, jak se sjednotilo názvosloví a jeho přepisy, jaká byla svého času enormní angažovanost ekonomických geografů v regionalizaci vůbec (ovšemže chápané uvnitř státními hranicemi vymezeného teritoria). Toto úsilí bylo plodné, třebaže pokud se jedná o význam a ce-

*) Už v roce 1964 podal Geografický ústav ČSAV návrh na regionální členění (seskupení) rozvojových zemí pro potřeby dokumentace a bibliografie.

lou koncepci „rozdíly v názorech neumožnily žádný společný závěr“, jak konstatoval nakonec poslední předseda komise IGU pro ekonomicko-geografickou regionalizaci J. Kostrowicki (7), zasloužilý také o geografickou typizaci a regionalizaci světového zemědělství.

Zemí, tj. států a závislých teritorií, je přes 200, z toho samostatných států přes 170 (v r. 1946 pouze 75). Nejmenší a největší jsou podle počtu obyvatel a velikosti rozlohy v poměru 1 : 1 mil. a 1 : 45 mil.! Už proto je nemůžeme považovat za vhodné a srovnatelné územní jednotky geografické sféry naší planety. Nebudu ani připomínat, jakého původu jsou hranice četných „mladých“ států, vytyčených totiž koloniálními velmocemi z hledisek zcela jiných, než jaká by vyžadovala jejich dnešní funkce, ani sílící integraci v některých částech kapitalistického světa, která úlohu státních hranic kvalitativně mění.

Nemáme-li přijatelnou socioekonomickou geografickou regionalizaci světa, je nutné *inovovat typizaci* států a seskupovat je. Ostatně i většina pokusů nazývaných regionalizací vlastně patří do typologie. Jsou založeny na odlišných myšlenkových postupech, region je pak pojem více územní, typ je zase pojem více systematický, vzájemná souvislost je však zřejmá.

V této práci předkládané návrhy typologie a regionalizace mají vyprovokovat zájem odborníků, vyvolat kolektivní úsilí vedoucí k řešení, které by bylo přijatelné, protože užitečné, pro geografii i celou společnost.*)

Typologie zemí z hlediska politickogeografického

Velikost rozlohy a počet obyvatel je nesporně důležitý faktor, podle kterého se rozestoupí samostatné státy i závislá území na velké, střední, malé a mikrostáty. Více než polovina lidstva žije v 7 nejlidnatějších státech, 7 nejrozsáhlejších zabírá více než polovinu světa. Většinou jsou to tytéž státy, pouze Indonésie a Japonsko z první skupiny se neopakují ve druhé, kde je nahradí Kanada a Austrálie.

Se vzrůstem počtu obyvatel ve 20. století i rychlým postupem vědeckotechnické revoluce se význam *rozlohy území* zvyšuje; dokonce i plochy dosud nevyužívané a neosídlené. A tak vztah mezi počtem obyvatel a rozlohou států posuzujeme nejen podle podílu obou těchto veličin (= hustota zalidnění), ale také podle jejich *součinu*. Pro rok 1984 dostaneme toto pořadí deseti „největších“ států:

	mil. obyv. x tis. km ²		mil. obyv. x tis. km ²
1. Čínská LR	10 370	6. Brazílie	1 085
2. SSSR	6 050	7. Kanada	250
3. Indie	2 340	8. Mexiko	150
4. Spojené státy	2 175	9. Austrálie	120
5. Indonésie	1 220	10. Argentina	80

*) Autor navrhuje, aby byla vytvořena malá pracovní skupina odborníků z Československé geografické společnosti, Geografického ústavu ČSAV a ČUGK popřípadě i SSGK, která by vypracovala alespoň základní členění světa i s novými či revidovanými názvy celků a závěry předložila popřípadě k širší diskusi.

Kdybychom vyloučili vyslovenou anekumenu, sníží se uvedená hodnota zejména u SSSR, ale pořadí na prvních místech se nezmění. V druhém sloupci by nejvíce poklesla v pořadí Kanada a Austrálie by tu nezměnila.

Při politickogeografické typizaci vycházíme z nejvýznamnějšího faktoru — rozdělení světa na socioekonomické systémy (těmto otázkám se nedávno ve Sborníku ČSGS věnoval J. Bína 1983). Každý stát se podle své politické struktury zařazuje mezi státy socialistické, vyspělé kapitalistické či do třetí, dále diferencované (a nejpočetnější) skupiny — států rozvojových. Samostatný stát musí splňovat zejména podmínky suverenity na vymezeném území a mezinárodně právního uznání. Nejvíce jich je v Africe. Velkou většinou jsou členy OSN, mimo obou států na Korejském poloostrově, Švýcarska a mikrostátů. Závislé země se zařazují do třetí skupiny.

Socialistických států je 16, žije v nich asi třetina lidstva skoro na čtvrtině souše. Vyspělých kapitalistických států je 25, z toho 18 v Evropě. Zabírají asi pětinu souše se šestinou obyvatelstva Země. Vyniká mezi nimi šestka ekonomicky a politicky vedoucích států s významnými rysy imperialismu.

Socioekonomický charakter rozvojové země mají skoro tři čtvrtiny samostatných států světa, v nichž žije více než polovina lidstva. Přes značné rozdíly vykazují i společné rysy. Vyplynávají většinou z koloniální minulosti. Menší část z nich se rozvíjí nekapitalistickou cestou, vedeny marxistickými stranami. Jsou to státy socialistické orientace.

Nesamostatných území je dosud přes 30. Zabírají asi 0,5 % souše (největší je Namibie) a žije v nich méně než 0,5 % obyvatelstva Země (nejvíce v Hongkongu).

Socioekonomická typologie a regionalizace

Naléhavost nové taxonomizace světa byla už zmíněna. Jak málo je užitečné tradiční geografické členění na kontinenty dokazuje poloha a rozloha Sovětského svazu, rozdíl velikosti a lidnatosti Asie a Austrálie aj. Také na obou stranách právě nejvýraznějšího úseku hranice mezi dvěma kontinenty leží Istanbul o 5 mil. obyvatelích.

Zo n á l n í pravidelnosti jsou jen málo využitelné v socioekonomické taxonomizaci světa. Do této kategorie patří jen dělení světa na vyspělý Sever — v tom kapitalistický Západ a socialistický Východ — a rozvojový Jih, tedy na 3 zóny.

V současné době, a tím více perspektivně, nabývá význam — i pro sledovaný účel — seskupování států v ekonomickopolitické integrační nadstátní celky. Z nich pak především socialistické společenství *Rady vzájemné hospodářské pomoci* a kapitalistické *Evropské hospodářské společenství*. Kuba a Vietnam ovšem geograficky nesouvisí s masívem SSSR a evropských socialistických států. Přístup ekonomickopolitický se dostane do určitého rozporu s nezbytnými zásadami socioekonomické regionalizace. EHS představuje přijatelný geografický celek, rozumí se bez přidružených států mimoevropských. Nikdy nepředstavoval socioekonomický region britský Commonwealth, ani když byl centralizovaně ovládan.

Použitelné — i nikoli — regionalizace, známé ze západoevropské

a severoamerické literatury, se opírají většinou o tzv. kulturní systémy, tj. typ a úroveň technologie výroby, společenské organizace, jazykové i rasové rozdíly, vliv náboženství aj., komplexně chápané a s výsledky geograficky (měřítko) limitovanými.

Mezinárodní organizace, zejména při Spojených národech, používají delimitace vhodné pro omezený účel, obvykle se 7 až 12 makroregiony pro osídlenou souši. V publikačních OSN s projekcí obyvatelstva světa do roku 2000 se operuje s 24 regiony, seskupenými do 8 makroregionů. Evropa je celá (mimo SSSR) jedním z makroregionů. Za 40 let existence světové organizace se vytvořilo 5 tzv. regionálních skupin, které nejsou sice v oficiálním systému OSN zakotveny, ale značná část její činnosti se koná formou konzultací podle nich a respektování vžitě praxe zajišťuje spravedlivé geografické zastoupení v orgánech a funkcích. Vlastně pouze Spojené státy, Albánie, Izrael a „Jihokorejská“ republika chtějí stát mimo. Africká skupina s 50 členy je totožná s členskou základnou *Organizace africké jednoty*. Asijská skupina má 40 členů a patří sem i státy v Tichém oceáně. Skupina latinskoamerická čítá 33 členů. K východoevropské skupině náleží 10 členů OSN (zejména SSSR). „Západoevropská“ skupina sestává z 20 států, včetně Austrálie, Nového Zélandu a Kanady. Sem se přiklání i Spojené státy a někdy Turecko, ač začleněné do skupiny asijské.

Za počátek moderní ekonomickogeografické typologie a regionalizace světa považují práce N. N. Baranského, I. A. Vitvera a dalších sovětských geografů, kteří zprvu určovali jen vývojovou úroveň kapitalismu v jednotlivých státech. N. N. Baranskij (1) považoval přitom za nejdůležitější výrobu strojů a mezinárodní obchod s nimi.

Kritéria pro typologii a regionalizaci by měla být založena na kvantitativní klasifikaci a pokud možno schopná transformace na klasifikaci kvantitativní. Ale nechci podceňovat i hledisko subjektivní, odrážející autorovy zkušenosti respektující různé ukazatele, nepřevoditelné na společného jmenovatele. Úroveň ekonomického rozvoje lze např. vystihnout různým způsobem. Někomu se jeví skoro dostatečným ukazatelem vybavenost území komunikacemi, aby bylo možno určit jak úroveň ekonomického rozvoje, tak svazku uvnitř regionu i mezi regiony (viz dopravní mapu světa, Vojenský zeměpisný atlas 1975).

V novější literatuře několik autorů pochopilo výši národního důchodu na 1 obyvatele za tak důležitý znak, že jej použili jako hlavní pro typologii i regionalizaci. Takto můžeme např. vhodně dále rozčlenit soubor zemí rozvojových.

Podobně byly použity sociálně politický systém, poměr výroby průmyslové a zemědělské, výše a struktura zahraničního obchodu, spotřeba potravin, demografické poměry a další charakteristiky ekonomického rozvoje, životní úrovně i prostorových vztahů. M. Meggee (9) dokonce uvažovala 56 faktorů, které nakonec redukovala do 3 skupin: a) průmyslový rozvoj, b) infrastruktura a státní výdaje, c) vnitřní a zahraniční obchod, d) sociální míra. Počet regionů, které vymezuje, se mi zdá nadměrný, když navíc rozlišuje země „izolované“. Před ní N. Ginsburg a B. J. L. Berry (3, 5) došli k názoru, že existuje 10 makroregionů světa. S. Leszczynski (8), který obývaný svět rozděluje na 7 makroregionů (téměř odpovídají kontinentům a SSSR) a 21 regionů, zdůrazňuje vedle dalších hledisek opět výši národního důchodu a poměr průmyslu a zemědělství. Také v jeho postupu se typologie a regionalizace prolínají. Vynikající prezentací jeho výsledků je mapa, svou koncepcí a zejména provedením. I. P. Cole (4) ve své vícekrát vydané práci dělí svět na 12 regionů, ale málo to zdůvodňuje. Dalších návrhů známe ze zahraniční literatury velmi mnoho.

Regionalizace světa socioekonomickou geografii bude mít vždy časově omezenou platnost. Budeme při ní aplikovat mnoho z dosa-
vadních zkušeností naší vědy, metodiky, v teorii, v terminologii. Regio-
ny *homogenní* mají stejnou oprávněnost jako regiony *nodální*, vždy
v různých částech Země. Při druhém z uvedených pojetí vystoupí do
popředí role světových metropolí, pólů ekonomické a jiné aktivity.

Typologie států v pojetí, daném úkolem regionalizace světa,
je jejím předpokladem. Pokusil jsem se o ni. Základem byly známé ukaza-
tele, rozumí se vedle hlavní politicko-sociální charakteristiky. Především
hrubý národní produkt (na 1 obyvatele). Vysoce vyvinuté stá-
ty ve smyslu ekonomickém dosahují vyšší výsledky než je světový prū-
měr (2,2 tis. US dol. za rok 1980), středně vyvinuté méně, ale přitom
s více než 2/5 průměru, a nevyvinuté s méně než 2/5. Na tvorbě národ-
ního produktu se nejvýznamněji podílí průmyslová a zeměděls-
ká výroba (i když význam dalších odvětví stoupá). Výsledky obou
hlavních odvětví hodnotíme analogicky a státy světa opět rozeskupíme
na 3 soubory. V dalším postupu nás omezuje nedostatečnost mezinárod-
ních statistik. Ale máme vedle toho, co uvedeno, k dispozici např. výši
obratu zahraničního obchodu na 1 obyvatele, což naznačuje
intenzitu mezistátní, vnitroregionální a meziregionální ekonomické vaz-
by, dále výši potravinové spotřeby v joulech na 1 obyvatele, tj.
ukazatel, korespondující s výší národního produktu, ač ne naprosto (ze-
mědělství), konečně roční přírůstek obyvatelstva, který nej-
lépe naznačuje i nejbližší perspektivu (nejen demografickou, i ekono-
mickou).

Kombinací takových dostupných ukazatelů je možno rozlišit pro
osmdesátá léta 10 typů států, resp. zemí, z hlediska socioekonomické
geografie:

1. Socialistické, vysocē vyvinuté, v nichž docílený národní produkt,
výroba průmyslová i zemědělská vykazují nadprůměrné výsledky.
Potravinová spotřeba a vnitřní ekonomické svazky jsou vysoké, mezi-
regionální průměrné. Přírůstek obyvatelstva je podprůměrný.
2. Kapitalistické, vysocē vyvinuté. Vyznačují se podobnými hodno-
tami ukazatelů, navíc i meziregionální ekonomické svazky jsou
nadprůměrné intenzity.
3. Země, v nichž výše národního produktu je nadprůměrná vlivem prů-
myslové výroby (těžba ropy aj.), ale výše ostatních ukazatelů pod
světovým průměrem. Mezistátní, resp. meziregionální svazky jsou
průměrné až nadprůměrné, přírůstek obyvatelstva nadprůměrný.
4. Země a) kapitalistické, b) socialistické se středně vysokým národ-
ním produktem vlivem průmyslové i zemědělské výroby. Výše ostat-
ních ukazatelů mezi jednotlivými zeměmi velmi kolísá.
5. Země tohoto typu se na rozdíl od předcházejících vyznačují pod-
průměrnou (tj. méně než 2/5 světového průměru) zemědělskou vý-
robou. Vnitroregionální ekonomické svazky a výživa jsou podprū-
měrné, přírůstek obyvatelstva nadprůměrný.
6. Země se středně vysokým národním produktem, jako výsledkem
vyspělé zemědělské výroby. Ostatní viz 5. a 4.
7. Země se středně vysokým národním produktem, ale přitom jak
průmyslová, tak zemědělská výroba je pod světovým průměrem.
Ostatní viz výše.

8. Ekonomicky nevyvinuté země (s podprůměrnou výší národního produktu), v nichž však zemědělská výroba ukazuje výsledky nadprůměrné. Ostatní ukazatele jsou úrovní pod světovým průměrem, přírůstek obyvatelstva nad ním.
9. Ekonomicky nerozvinuté země, kde výše všech ukazatelů kromě přírůstku obyvatelstva je pod světovým průměrem.
10. Podobné, ale protože jde o státy socialistické orientace, s odlišnou perspektivou.

Předložit konkrétní výsledky typologie i regionalizace a vzájemný vztah mezi nimi, by bylo nejvhodnější vícebarevnou mapou, ale v našem Sborníku to není technicky možné. Musíme vystačit s textem, závěrečnou tabulkou a nejjednodušším zakreslením makroregionů.

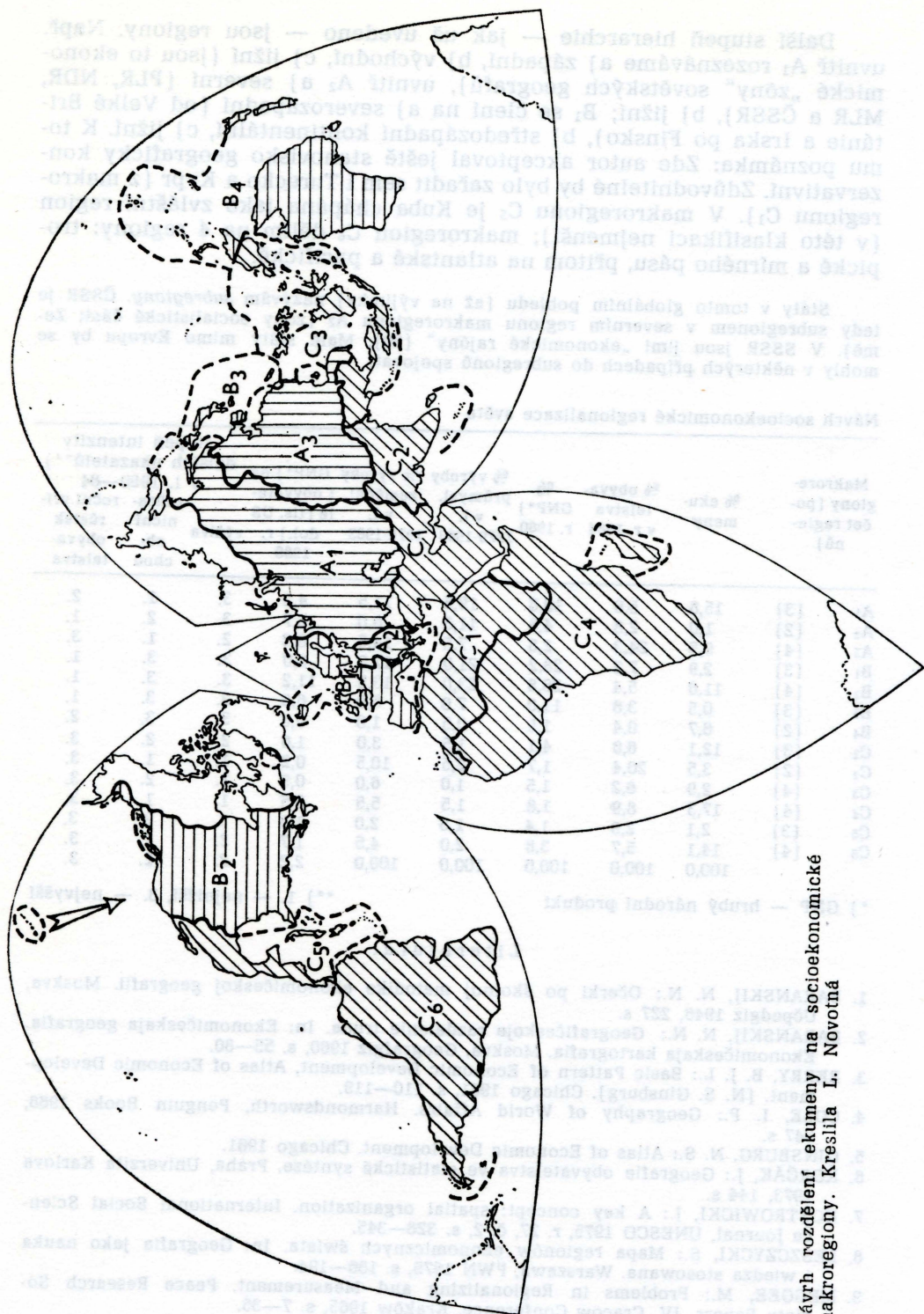
Konfrontoval jsem mnohem větší počet známých členění, než je výše uvedeno. Zvážením jak stupně difference socioekonomické sféry, tak praktické potřeby se mi jeví 13 velkých územních jednotek obývaného světa jako maximální počet. Vymezují je tak, že se téměř zcela respektují společensko-ekonomické soustavy, hranice států a kde je to možné i kontinentů. Jsou velikostí řádově srovnatelné (až na odůvodněné výjimky). Lze je sestavit do 3 zón, vnitřně se člení do 40 regionů a několiknásobného počtu subregionů. Regiony jsou vytvořeny ze států (subregionů) stejného typu.

Zajímá nás především obývaná část Země. Tzv. *ekumenu* odhaduje J. Korčák (6) na 100 mil. km². Pro tyto úvahy a závěrečnou tabulku jsem však redukoval souši pouze o území polární a zčásti tundrové (tj. o šestinou souše s 0,2 % obyv.), tedy na 126,5 mil. km². Horké pouště, v nichž zalidnění zvyšují oázy, jsou ostatně snadněji využitelné (přivedení vody). I v předpokládané mapě by pouze menší části byly vyjmuty a z velehorských pouští by už samo malé měřítko — kromě Vysoké Asie — nedovolilo je odlišovat.

I kdybychom neprovedli redukci žádnou, zůstala by většina povrchu naší planety — oceány a moře — mimo tento systém regionalizace. Hypotetické je rozdělení oceánů a moří prodloužením teritoriálního pásma až na poloviční vzdálenost ve směru k protilehlému „sousedu“ (mediánový způsob vymezování). Po staletí platí zásada svobodného moře, dlouhou dobu výsostně právo pobřežních států (je jich 120) končilo už ve vzdálenosti 3 námořních mil (cca 5,5 km). Bylo postupně rozšiřováno (dnes většinou na 12 mil); s rozvojem lovu v moři a těžby ze dna začalo se vyhlašovat až 200mílové (370 km) „ekonomické“ pásmo, což vyvolalo velké regionální spory. Jen zčásti byly omezeny úsilím OSN, ale zásady volného přístupu k moři, plavby úžinami, těžby z širého moře i pro vnitrozemské státy, byly zajištěny.

Základní územní jednotky, makroregiony, označují A₁ až A₃, B₁ až B₄, C₁ až C₆.

Makroregion A₁ představuje SSSR, A₂ socialistické státy Evropy, A₃ Čínskou LR a socialistické státy Asie. Další 4 makroregiony označujeme: B₁ nesocialistická Evropa, B₂ Severní Amerika, B₃ Japonsko, již. Korea, Tchaj-wan a Hongkong, B₄ Austrálie a Oceánie. Druhá polovina světa, „rozvojová“, se dělí na makroregiony: C₁ Jihozápadní Asie a Severní Afrika (od Afghánistánu a Turecka po Maroko a Súdán), C₂ Jižní Asie (Indie, Pákistán, Nepál, Srí Lanka a některé ostrovy v Indickém oceáně), C₃ Jihovýchodní Asie (Thajsko, Barma, Malajsie, Singapur, Indonésie, Filipíny), C₄ Afrika, mimo Sever zařazený do C₁ (tedy už i Etiopie, Čad, Niger, Mali a Mauretánie), C₅ Střední Amerika a Karibská oblast, C₆ Jižní Amerika.

Návrh rozdělení ekumeny na socioekonomické makroregiony. Kreslila L. Novotná

Další stupeň hierarchie — jak už uvedeno — jsou regiony. Např. uvnitř A₁ rozeznáváme a) západní, b) východní, c) jižní (jsou to ekonomické „zóny“ sovětských geografů), uvnitř A₂ a) severní (PLR, NDR, MLR a ČSSR), b) jižní; B₁ se člení na a) severozápadní (od Velké Británie a Irska po Finsko), b) středozápadní kontinentální, c) jižní. K tomu poznámka: Zde autor akceptoval ještě stanovisko geograficky konzervativní. Zdůvodnitelné by bylo zařadit sem i Turecko a Kypr (z makroregionu C₁). V makroregionu C₅ je Kuba chápána jako zvláštní region (v této klasifikaci nejmenší); makroregion C₆ dělím na 4 regiony: tropické a mírného pásu, přitom na atlantské a pacifické.

Státy v tomto globálním pohledu (až na výjimky) nazývám *subregiony*. ČSSR je tedy subregionem v severním regionu makroregionu A₂ (zóny socialistické části Země). V SSSR jsou jimi „ekonomické rajóny“ (20). Malé státy mimo Evropu by se mohly v některých případech do subregionů spojovat.

Návrh socioekonomické regionalizace světa

Makroregiony (počet regionů)	% ekumeny	% obyvatelstva v r. 1984	% GNP*) r. 1980	% výroby průmysl. v l. 1979-1983	% výroby zeměděl. v l. 1979-1983	GNP*) na 1 obyvatele (tis. US dol.) r. 1980	stupeň intenzity dalších ukazatelů**) v l. 1960—84			
							výživa	zahraniční obchod	roční přírůstek obyvatelstva	
A ₁	(3)	15,8	5,8	10,6	19,5	11,5	4,2	3.	1.	2.
A ₂	(2)	1,0	2,8	4,8	11,5	6,0	3,7	3.	2.	1.
A ₃	(4)	9,5	24,3	2,8	7,5	14,5	0,3	2.	1.	3.
B ₁	(3)	2,9	7,2	28,2	21,0	17,0	8,0	3.	3.	1.
B ₂	(4)	11,6	5,4	26,8	23,0	13,5	11,2	3.	3.	1.
B ₃	(3)	0,5	3,6	11,0	7,0	5,0	6,8	3.	3.	1.
B ₄	(2)	6,7	0,4	1,5	0,5	1,0	6,6	3.	3.	2.
C ₁	(3)	12,1	6,6	4,1	1,5	3,0	1,6	2.	2.	3.
C ₂	(2)	3,5	20,4	1,7	2,5	10,5	0,2	1.	1.	3.
C ₃	(4)	2,9	6,2	1,5	1,0	6,0	0,5	1.	2.	3.
C ₄	(4)	17,3	8,9	1,8	1,5	5,5	0,5	1.	1.	3.
C ₅	(3)	2,1	2,9	1,4	1,5	2,0	1,3	3.	2.	3.
C ₆	(4)	14,1	5,7	3,8	2,0	4,5	1,7	2.	2.	3.
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	2,2	2.	2.	3.

*) GNP — hrubý národní produkt

**) 1. — nejnižší, 3. — nejvyšší

Literatura:

1. BARANSKIJ, N. N.: Očerki po školnoj metodike ekonomičeskoj geografii. Moskva, Učpedgiz 1946, 227 s.
2. BARANSKIJ, N. N.: Geografičeskoje razdelenie truda. In: Ekonomičeskaja geografia. Ekonomičeskaja kartografija. Moskva, Geografiz 1960, s. 55—80.
3. BERRY, B. J. L.: Basic Pattern of Economic Development, Atlas of Economic Development. (N. S. Ginsburg). Chicago 1961, s. 110—119.
4. COLE, I. P.: Geography of World Affairs. Harmondsworth, Penguin Books 1966, 347 s.
5. GINSBURG, N. S.: Atlas of Economic Development. Chicago 1961.
6. KORČÁK, J.: Geografie obyvatelstva ve statistické syntéze. Praha, Univerzita Karlova 1973, 144 s.
7. KOSTROWICKI, J.: A key concept: spatial organization. International Social Science Journal, UNESCO 1975, r. 27, č. 2, s. 328—345.
8. LESZCZYCKI, S.: Mapa regionów ekonomicznych świata. In: Geografia jako nauka i wiedza stosowana. Warszawa, PWN 1975, s. 186—194.
9. MEGGEE, M.: Problems in Regionalizing and Measurement. Peace Research Society Papers, IV. Cracow Conference, Kraków 1965, s. 7—35.

ZUR TYPOLOGIE DER STAATEN UND ZUR REGIONALISIERUNG DER ERDE VOM
GESICHTSPUNKTE DER SOZIAL-ÖKONOMISCHEN GEOGRAPHIE

Die sozial-ökonomische Geographie bot bisher noch keine Gliederung (Klassifizierung) der Welt in wirklich sinnvoll begründete Regionen (Areale, Zonen), die auch für die Erkenntnis der globalen Vorgänge und besonders für die informativ diagnostische Funktion der Geographie anwendbar wäre. Die Gliederung der Welt in 6 bis 7 Kontinente und vier Ozeane hat heute eine nurmehr überwiegend historische Bedeutung. Unsere Fachwissenschaft sammelte viele Erfahrungen zur Problematik der Regionalisierung von einzelnen Staatsterritorien an. Der Verfasser kam dabei zu der Überzeugung, dass sich die entsprechenden Erkenntnisse im Grunde genommen auch im Masstab der ganzen Erde anwenden lassen. Jedenfalls ist es nicht mehr angebracht von der bereits überholten Gliederung in Weltteile auszugehen, die überdies oft nicht einheitlich abgegrenzt werden (Naher und Mittlerer Osten, die verschiedenen „Indien“ usw.).

Der Verfasser erwägt die — vom Gesichtspunkte der sozialökonomischen Geographie aus aufgefasste — Beziehung zwischen der Typologie und der Regionalisierung, die zwar auf unterschiedlichen Gedankengängen basieren, bei welchen jedoch offensichtlich Zusammenhänge bestehen. Im Beitrag wird die Typologie der Länder vom Gesichtspunkte der politischen Geographie aus behandelt und eine neue sozial-ökonomische Typologie entworfen. Es wird von 10 Typen von Staaten (Ländern) ausgegangen. Zur Festlegung der Typen gelangte der Verfasser durch das Wägen besonders von folgenden Bezugsgrößen: Bruttonationalprodukt (GNP), Verhältnis der Industrieproduktion zur Agrarproduktion, Umsatz im Aussenhandel, Nahrungsmittelverbrauch und Bevölkerungszuwachs.

Die ČSSR z. B. gehört zum Typ I, zu dem hochentwickelte sozialistische Staaten zählen, die überdurchschnittliche Ergebnisse, sowohl was das Bruttonationalprodukt, als auch die Industrie- und Agrarproduktion betrifft, ausweisen. Der Nahrungsmittelverbrauch und die inneren ökonomischen Beziehungen sind intensiv, die äusseren — d. h. die der entsprechenden Subregion zu den anderen Subregionen — durchschnittlich. Der Bevölkerungszuwachs ist jedoch unter dem Durchschnitt. Am Ende der Reihenfolge erscheinen als Gegenpol die ökonomisch wenig entwickelten Staaten, bei welchen die Bezugsgrößen — mit der einzigen Ausnahme des Bevölkerungszuwachses — unter dem Durchschnitt liegen.

Der Autor stellt eine Gliederung der bewohnten Erdoberfläche (126,5 Mio km²) in 13 Makroregionen zur Diskussion. Hievon sind 3 in der sozialistischen Sphäre und 4 in der kapitalistischen. Fast die Hälfte der Makroregionen (6) bilden die Entwicklungsländer. Die Grundangaben für die 13 grossen Gebietseinheiten enthält die Tabelle auf. S. 142. Die entworfenen räumliche Gliederung der Welt wird in der anliegenden Karte dargestellt. Die nächste Stufe der Hierarchie sind die Regionen. So werden z. B. innerhalb der Makroregion A 1 a) die westliche, b) die östliche und c) südliche Region unterschieden. (Sie sind mit den „ökonomischen Zonen“ der sowjetischen Geographen identisch.) Innerhalb der A 2 sind es a) die nördliche (Polen, DDR, ČSSR und Ungarn) und b) die südliche Region. Die Makroregion B 1 wird in a) die nord-westliche Region (genannt auch „Ozeanisches Europa“), in b) die Region „kontinentales Mittelwesteuropa“ und in c) die Region „südliches Europa“, gegliedert. Die einzelnen Staaten erscheinen dann — mit wenigen Ausnahmen — als Subregionen. Der Verfasser bedauert, dass es ihm nicht möglich war eine mehrfarbige Karte zu veröffentlichen, in der man am besten die konkreten Ergebnisse der Typologie von Staaten und der Regionalisierung der Erde, und zwar einschliesslich der gegenseitigen Beziehungen, darstellen könnte.

*(Pracoviště autora: katedra ekonomické a regionální geografie přírodovědecké fakulty UK, Albertov 6, 128 43 Praha 2.)
Došlo do redakce 21. ledna 1985.*